

УДК 37.013(477)"18"

Лідія Лаврінєнко,
кандидат історичних наук, доцент
Чернігівського обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського

Костянтин Ушинський про принцип народності у вихованні: історичний аспект (до 190-річчя з дня народження К. Ушинського)

У статті в історичній ретроспективі розглядається питання педагогічної спадщини К. Ушинського. Висвітлюються його погляди на національну педагогіку, національне навчання і виховання школярів. Акцентовується увага на сутності принципу народності як найважливішого в організації освіти й виховання підростаючого покоління.

Ключові слова: К. Ушинський, педагогічні погляди, національна педагогіка, національне навчання і виховання, принцип народності.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства однією з найважливіших залишається проблема педагогіки громадянського миру та національної злагоди. Саме недостатня сформованість національної самосвідомості населення, поверхневі знання історії Батьківщини слугують основою для деяких негативних змін у міжнародних відносинах. Тому сьогодні актуальним постає питання навчання і виховання учнів на засадах відродження національної самосвідомості, традицій свого народу, збереження рідної мови.

Історія педагогіки свідчить, що у всі часи народні традиції навчання і виховання посідали одне з основних місць у роботах відомих педагогів. Так, вони широко представлені в педагогічній спадщині Костянтина Ушинського — фундатора вітчизняної народної педагогіки. Він був першим, хто достеменно зрозумів, що навчання і виховання найефективнішими є тоді, коли вони глибоко поєднані з національною ідеєю. Цю проблему К. Ушинський вивчав у творах провідних західноєвропейських педагогів Англії, Франції, Німеччини, Швейцарії та США. У радянський період його спадщина мала спрощений, поверхневий, однобокий характер. Замовчувались погляди на національну педагогіку, національне виховання підростаючого покоління, що є неоціненними щодо виховання патріотів Вітчизни, які в майбутньому мають стати генераторами ідей за підвищення добробуту народу.

Спадщина К. Ушинського — вершина не тільки вітчизняної, а й світової педагогічної думки.

Він із повагою ставився до народної педагогіки, зробивши її базою своєї педагогічної теорії, підкреслював величезне значення пам'яток фольклору у справі виховання та навчання і на перше місце ставив казку, назвавши її першою і блискучою спробою народної педагогіки, виразником педагогічного геною народу.

Діяльність К. Ушинського повністю відповідала потребам історичного розвитку країни, а також системі національної освіти. Він виробив концепцію національного виховання, основні положення якої знайшли відображення серед праць "Про користь педагогічної літератури", "Праця в її психічному і виховному значенні", "Про моральний елемент у російському вихованні", "Три елементи школи", "Питання про народні школи", "Про народність у громадському вихованні", "Загальний погляд про виникнення наших народних шкіл".

© Лаврінєнко Л., 2014

Створюючи педагогічну систему, К. Ушинський виняткового значення надавав одному з найважливіших принципів організації освіти й виховання — принципу народності. На його думку, народне виховання проникає в побут, характер, поведінку й усе життя народу. Педагог передбачав реальну освіту всіх дітей, а також фізичне, розумове і моральне виховання, навчання рідною мовою. Він зазначав, що народна освіта коштує недешево, але доцільні витрати не мають впливати на державу, бо народ, розвинений у дитинстві хорошою школою, який навчився міркувати правильно, буде енергійнішим, працьовитішим, розважливішим, тобто — продуктивнішим і багатшим, ніж народ, пригнічений неучтвом і забобонами. "Добре насіння освіти дороге, зате й родить воно сторицею", — наголошував Костянтин Дмитрович [4, с. 31—32].

У методологічному плані принцип народності виховання виступає як корінна закономірність розвитку системи освіти і виховання у будь-якій країні. Ця система має будуватись у повній відповідності до особливостей і потреб своєї країни. За умови дотримання цього принципу виховання здійснюється з урахуванням народних звичаїв, традицій, рис національного характеру і психології свого народу.

У статті "Про народність у громадському вихованні" К. Ушинський дає глибокий аналіз виховання в душі народності [3, с. 4]. Термін "народність" він пояснює як своєрідність кожного народу, яка зумовлена його історичним розвитком, географічними, економічними, політичними та іншими умовами його життя. Народність — це національна самобутність народу і кориниться вона, на думку К. Ушинського, перш за все, у характері народу.

К. Ушинський виступив проти намагань уряду провести шкільні реформи шляхом запозичення будь-якої іноземної системи виховання. Він вважав, що громадське виховання є продуктом довготривалого історичного розвитку нації, його неможливо придумати у кабінеті або запозичити в інших народів. Мета виховання, на його думку, визначається особливою ідеєю про людину, властивою кожному народові. Видатний педагог стверджував, що вітчизняна педагогічна наука має будуватись на народних національних особливостях і відображати специфіку національного навчання і вихо-

вання. "Можна і треба запозичати знаряддя, засоби винахідництва, але не можна запозичити чужого характеру і тієї системи, в якій виявляється характер. З іншого боку, чим більше характеру в людини, тим безпечніше для неї будь-яке суспільство; і чим більше характеру в громадській освіті народу, тим вільніше може він запозичити все, що йому завгодно, в інших народів"; "Будь-яка жива історична народність є найпрекрасніше творіння Боже на землі, і вихованню залишається лише черпати із цього багатого і чистого джерела"; "У кожного народу власна особлива національна система виховання; а тому запозичення одним народом в іншого виховних систем є неможливим" [6, с. 4].

Кожний конкретний народ за допомогою своєї національної системи виховання продовжує й розвиває себе у дітях, генерує національний дух, менталітет, характер, психологію, традиційну родинно-побутову культуру, спосіб життя. Тому цілком природним та об'єктивно закономірним виступає прагнення українського народу мати власну національну систему виховання.

Першоосновою національного виховання виступає рідна мова, яку К. Ушинський у статті "Рідне слово" (1851) назвав "незвичайним педагогом", "великим народним педагогом", "найбільшим народним наставником", що навчає й виховує дітей надзвичайно швидко, легко й доступно, якимось незвичайним, властивим тільки їй способом.

"Мова народу — краший, що ніколи не в'яне й вічно знову розпускається, цвіт усього духовного життя... Мова — найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що поєднує віджилі, живущі й майбутні покоління народу в одне велике історичне живе ціле. Коли зникає народна мова — народу нема більше!" [6, с. 4—5]. Стаття "Рідне слово" належить до найяскравіших творів світової педагогічної літератури, присвяченої проблемам виховного й освітнього значення рідної мови. До питання ролі рідної мови в навчанні й вихованні, розвитку дітей, у формуванні в них духовності й народного світогляду К. Ушинський звертався ще не раз.

К. Ушинський вважав, що діти ще в дошкільний період мають вивчати малу і велику Батьківщину. Завдяки цьому формується "корінь духовності" рідного народу.

Видатний педагог наголошував, що за глибокої поваги до своєї нації не можна принижувати інші, тим більше виховувати ненависть, натомість необхідно докласти зусиль, щоб особистість стала гуманною, людяною [1, с. 67].

К. Ушинський дотримувався думки про те, що кожен народ має свій особливий ідеал людини і вимагає від свого виховання відтворення цього ідеалу в окремих особистостях. Ідеал кожного народу відповідає його характеру, визначається його суспільним життям і розвивається разом із його розвитком.

Педагог був переконаний у тому, що "громадське виховання, яке зміцнює і розвиває в людині народність, розвиваючи водночас її розум і самосвідомість, могутньо сприяє розвитку народної самосвідомості взагалі; воно вносить світло свідомості у тайники народного характеру і робить сильний і багатотворний вплив на розвиток суспільства, його мови, його літератури, його законів, словом, на всю його історію" [2, с. 268—278].

К. Ушинський робив усе можливе, щоб розширити мережу навчальних закладів для народу, відкривав школи, у яких безкоштовно викладали студенти духовної академії, витрачав власні кошти на освіту. В навчанні надавав перевагу гуманітарному напрямку, вивчення рідної мови ставив на чолі гуманної освіти [5, с. 377]. Він широко заздрило зарубіжним школам, де навіть у старших класах вивчають народні пісні, пишуть твори рідною мовою про народний побут. К. Ушинський підкреслював велике значення народної поезії для виховання найбагатородніших почуттів.

Великі надії у здійсненні народного виховання педагог покладав на вихователя, діяльність жінки-матері: "Душевне і моральне здоров'я всього людства перебуває в руках жінки" [4, с. 194].

Одним із головних завдань сучасної педагогічної освіти незалежної України є формування почуття національної свідомості, причетності до Батьківщини. Важливим у вихованні є святкування дат народного календаря (системи історичних дат, подій, спостережень за навколишньою дійсністю, народних свят, інших урочистостей, це енциклопедія знань про життя людей, їх побут, спосіб життя, виховну мудрість, природні явища).

Після здобуття Україною незалежності в життя народу входять такі знаменні свята й урочистості, як День Незалежності України (24 серпня), День Конституції України (28 червня), День Соборності України (22 січня), Свято Козацької Слави (2—5 серпня) та ін. Народний календар поповнюється загальнонаціональними святами: День Знань, День Матері, День Землі. Передбачає він і регіональні заходи, приурочені до певних історичних подій у минулому, специфічним видам трудової діяльності (наприклад, проводи на полонину в Карпатах).

Є в народному календарі дати, пов'язані з релігійними святами: День Андрія, День Миколи, Щедрий Вечір, Святвечір, Різдво, Водохреща, Стрітіння, Великдень, Івана Купала, Покрови Матері Божої тощо.

Складає народного календаря — родинний календар, який охоплює дати, важливі для кожного її члена (дні народження, ювілеї, весілля).

Освітня навчальних закладів України впроваджують ідеї народності педагогічної спадщини К. Ушинського у навчанні та вихованні школярів на уроках та виховних заходах, пробуджуючи їх національну свідомість.

Список використаної літератури

1. *Торопова І.* Ідея народності у вихованні : (за творами К. Д. Ушинського та Ф. А. В. Дістерверга) / І. Торопова // Рідна школа. — № 3. — 2004. — С. 66—67.
2. *Ушинський К. Д.* Избранные педагогические произведения / К. Д. Ушинский — М. : Просвещение, 1968. — 558 с.
3. *Ушинський К. Д.* Про народність у громадському вихованні / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : у 2 т. / К. Д. Ушинський. — К., 1983. — Т. 1. — С. 43—103.
4. *Ушинський К. Д.* Твори. В 6 т. Т. 2. Педагогічні статті та матеріали до "Детского мира" та "Родного слова" / К. Д. Ушинський. — К. : Рад. шк., 1954. — 449 с.
5. *Ушинський К. Д.* Твори. В 6 т. Т. 6. Матеріали до третього тома "Педагогічної антропології". Психологічні статті / К. Д. Ушинський. — К. : Рад. шк., 1955. — 616 с.
6. *Щербань П.* Погляди К. Ушинського на зміст та методику виховання та навчання дітей в сім'ї та школі / П. Щербань // Освіта. — № 33. — 2003. — С. 4—5.

В статтю в історичній ретроспективі розглядається питання педагогічного насліддя К. Д. Ушинського. Освітлюються його педагогічні погляди на національну педагогіку, національне навчання і виховання школярів. Акцентується увага на сутності принципу народності як самого головного в організації навчання і виховання підліткового покоління.

The issue of pedagogical heritage of K. D. Ushinskiy is covered in this article on the terms of historical retrospective. His pedagogical views on national pedagogics, national education and upbringing of students are highlighted here.

Attention is focused on the essence of the principle of nationality as the most important in the organization of education and upbringing of the younger generation.

Надійшла в редакцію 3 березня 2014 року

